

Tečaj III. V četrtek 21. listopada (novembra) 1850. List 47.

Jesénska pesem. *)

Marava je zaspala,
Ni solnce več gorkó;
Je zeljše ovenelo,
Več rožce ne cvetó.

Že listje je odpadlo,
Celavo je drevó,
Marava je zaspala:
Več ptičce ne pojó.

Žalujejo potoki,
Tak žalostno žuréc;
Veselja zapušcene
Zdihujejo mejé.

In gojzdi vsi rujavi
Zgubili so svoj kras;
Okoli vse žaluje,
Ker hudi tare mraz.

V oblačilu prejšnjem
Le jela še stoji,
Kot nade žar leskéci,
In nas obveseli.

M. Močnik,
petošolec Ljubljanski.

Lavdon, turški strah imenovan.

Spisal K. Robida.

Lavdon ni naš roják, pa je naš ino celiga cesarstva dobrotnik, ki je mnogoverstne sovražnike krótil, in divje Turke tako splašil, da niso Horvatov, Slavoncov, Krajncov ino Štajarcov več strašili.

Rojen je bil v Livoniji, Rusovski deželi, v leti 1761. Njega starši so bili ubožni, in niso mogli pla-

*) Ze spet nov mlad pesnik, Nas veseli, da se zbujaajo. — Za prvič dobro; le nadalje.

čevati učenikov za sina; vendar njega oster um ino samopridnost sta mu bila naj boljša učenika. Francoskiga jezika se je nekoliko privadil, pa Horvaškiga je v starosti urno govoril. Da bi staršem manj potroškov napravil, si je petnajstletni mladeneč izvolil vojaški stan. Rusa je služil, in se bojeval z Prajzom, Francozom in Turkom. Vojska se dokonča v leti 1739, in Lavdon slovo dobi. —

Zdaj se Prajzovskemu kralju, Frideriku II. v službo ponudi. Lavdon je bil srednje postave, suh, in naprej se je deržal. Kralj ga pogleda, in reče: „Ta obraz mi ne dopade!“ Dostokrat se je teh besed pokesal, ker je pozneje vidil, kak vojak je Lavdon. Tako se motijo, ki človeka po kratkih besedah, ali clo po videzi sodijo! —

Potler se Lavdon na Dunaj podá, in v leti 1742 pri cesarici Mariji Tereziji stotnikovo ali kapitansko službo dobi. Po Parskim se je bojeval, kjer je bil močno ranjen. Ta rana je bila prva in sledna vse njega žive dni, ako tudi je zmiraj med prednimi vojaki v boji stal, in se nobeni nevarnosti ni odtegnil. Glejte! da ne bo slehern pobit, ki se v vojsko podá.

Lavdon je malo in počasno govoril, pa toliko več je mislil, in vedno duhtal, kako se mora dela prijeti, da gre srečno od rok. Kar je dobro premislil, je sklenil speljati, naj velja, kolikor hoče. Ker je na ravnost hodil, in se nobenimu ni prilizoval, so mu malopridni večkrat pot zapirali. Nekteri so se bali, da bi jih Lavdon prekosil, ino on, njih podložnik, bil kmalo njih vojvoda. Tožili so ga na Dunaji pri cesarici, da je goljufon in kerviželjin. Lavdon je zopet poslovljen, in tako slabo se mu godi, da si potrebnih bukev kupiti ne more. Nasprotniki so že menili, da njim je Lavdon iz poti. — Gerda kača je nevošljivost, vendar v časi zastoj pika! Lavdon zaupa v božjo pomoč in svojo nedolžnost.

Prijatli so mu pri cesarici službo majorja v Likanskim regimenti sprosili. Lavdon gre na Horvaško, katolški cerkvi se pridruži (poprej je bil luteran) in Klaro Hagen, hčer Horvaškiga oficirja v zakon

vzame. Pet let je v miru živel, ino se pridno vadil v rečeh, ktere so vojaku potrebne. Take so: dogodivšina, zemljopis, računstvo. Noč in dan se je trudil, pri nar težejšim delu ni onemagal. Kteri ga posnemati niso mogli, ali se jim ljubilo ni, se na novič vzdignejo zoper njega, in ga na Dunaji tako počernijo, da je ravno takrat slovo dobil, kedar se približuje sedemletni boj med Avstrijani ino Prajzi. To slovo je Lavdona grozno bolelo; pa voljno je poterpel. Z velikim trudam so njegovi prijatii sprosil, da je Lavdon k nemški armadi prestavljen, ker kmalo polkovnik (oberst) postane, in regiment vižati začne. Tak dober prijatelj več veljá, kot mernik zlatá!

Lavdon na konji je bil ves drugačen, kakor Lavdon v jispi. *) V jispi medel, v boji kot goreč ogenj; v jispi tih in plášen, v bojnim redi kot grom ino blisk. Gorje nepokornimu ali boječimu vojaku! tresel se je, kteriga je Lavdon pogledal.

Pa oče Lavdon je tudi vedno skerbela, da vojakam kruha ni manjkalo. Raji bi bil sam stradal, kot svoje vojake lačne gledal. Kakor nekđaj Gideona, so ga vojaki častili. Zraven njega se serčno bojujejo, ino na ves glas ga hvalijo, dokler hvala do cesarice seže, ki ga za vojvoda ali generala postavi. V leti leti 1758 je pomagal Moravško mesto Olomuc rešiti, ino je dobil za čast in plačilo red Marije Terezije, in malo pozneje sluzbo velkiga vojvoda. V naslednih dveh letih je Lavdon pokazal, kaj on in avstrianski vojaki znajo. Kar si nobeden ni upal, je Lavdon srečno dokončal. On je naj terdnejša mesta vžugal, je naj močnejšiga sovražnika premagál; on je popravil, kar so drugi popačili. Jožef, sin ino cesar, naslednik Marije Terezije je Lavdona tako častil, da ga je v leti 1773 za spremljevavca po peridobljenih deželah seboj vzela.

Kedar je Lavdon na svoji grajšini blizo Dunaja, ali v gradu na Českem prebival, je s soncem vred vstajal, ter se na vert na ali polje podajal. Dolgo spa-

*) Jispa, to je izba, stanica, po ptuje „cimer.“

nje in tožljivost je sovražil. Proti osmim je domu prihajal, in z gospo kosil. Potlej je delal na verti kot vertnar, in se je potil do kosila. Po kosili je pri lepim vremenu malo pojezdaril čez polje; na večer je svojiga bratanca (otrok ni imel) učil, ali je kaj pridniga bral, ali za kratek čas šah igral. Céli dan nisi čutil, da je vojak, če ga nisi na konju spoznal.

Léta 1789 je Lavdon mogočne in prevzetne Turke tako premlatil, da so Beligrad popustili. Za takšno zasluženje mu je mili cesar Jožef II. drugo svetinjo (50.000 goldinarjev je veljala) ino čast najvišiga vojvoda podelil.

Potem je zopet boj od Prajzovske strani žugal; za tega voljo je cesar Lavdona na Marsko poslal. Vendar smert je vojščaka dohitela v leti 1790, prej, kot je sovražnike odgnal. Zdaj počiva blizo Dunaja v graščini, ktero mu je bila svetla cesarica Marija Terezija za plačilo dala, ino nas uči, da človeški trud z božjo pomočjo vse zopernike premaga.

Ni ga vojvoda, ki bi med Slovenci toliko slovel, kakor imenitni Lavdon. Od njega pojejo po vsih slovenskih deželah ino perpovedujejo njegove slavne dela. *)

(Iz Drob. 1846.)

Kljuka, prvi kralj horvaški.

Léta 630 so bili divji Obri ali Avari premagali Ilirijo, veliko deželo, v kateri so ljudje našega kolena prebivali. Pod težkim jarmom stenjajo zdaj Ilirci. Ko ga pa ne morejo več nositi, pozovejo svoje enokervne brate Horvate iz današnje Galicije in Vladimiriije in pa Serbe iz vélike Srbije. Vsled te prošnje se preseli veliko bogatih horvaških rodovín iz stare domovine v ilirske strani, in sicer v kraje, kjer je današnje Horvaško, Dalmatinsko in Slavonsko. Bratje Kljuka, Ljubel, Kosenac, Muhlo in Horvat so bili njih vodniki. Eno leto kasneje so prispeli v Ilirijo Serbi, ki sta jih tudi brata vodila.

*) V Ahaceljnovih pesmih najdeš eno na strani 400. Eno bodemo dali drugo pot tudi v Védeža natisnuti.

Z zjedinjeno močjo vdarijo zdaj ta tri slovanska plemena (Horvati, Serbi in Ilirci) na nevsmiljene Obre, ter jih srečno premagajo. Večji del Ilirije se je imenoval nato Horvaško. Horvatje razdelé svojo zemljo, da bi jo lažje vladali, na dve strani, in sicer: v dalmatinsko in posavsko Horvatijo. Una je iméla svojega kneza v Belemgradu (starem Zadru), ta pa v Sisku. Oba dela sta bila v več županij razdeljena; vsaka županija je iméla svojega župana.

Kedar je bilo treba kaj imenitnega dokončati, se je zbiral narod na polju, in se je, zaslišavši svojega kneza, pod milim nebom zastran svojega dobra ali prida posvečeval. To so bili „sbori“, kot so zdaj po novejši postavi naši „državni zbori“, samo da ti-le niso pod milim nebom. — Kmalo za knezi so počeli na Horvaškem vladati kralji, in Kljuka, eden izmed tistih petih bratov, ki so Horvate iz stare domovine v južne strani pripeljali, je bil prvi kralj horvaški. — Za njim je kraljeval njegov sin Porga, pod katerim so se Hrovatje pokristjanuli (léta 641). Nato so kraljevali: Svetimir, Budimir, Ljudovit, Porin, Mojslav, Terpimir, Sebeslav, Branimir, Mutimir, Krešimir I., Miroslav, Prebun, Tomislav, Godimir, Krešimir II. in drugi do Stepana II. Za tem so nastopili ogerski kralji v veliko nesrečo Horvatov. Zdaj pa so Horvatje od ogerske dežele ločeni, in imajo ravno tistega cesarja, kot mi, — svetlega Franca Jožefa.

Pritlikovci.

(Dalje in konec.)

V zadnjem listu ste brali od velikega pritlikovskega plesa v Petrogradu. Pozneje je Vedež bral (zakaj vsega ne ve noben vedež na svetu), da sta se bila pritlikovec in pritlikovka carove sestre Natalije vzela, in da je ona ravno zato 92 verstnikov po velikosti zbog kratkočasa v svate povabila. V 9 kočijah — vsako je šestero ko-

njičkov vleklo — se je pritlikovska tovaršija v cerkev k poroki peljala. Za njimi so veršeli celi roji ljudi. Še le po poroki je bil rečeni véliki ples.

Stanislav Lesinski, kralj poljski, je imel pritlikovca, ki je bil le 33 palcev visok, pa prav lepe rasti, samo da je imel velik nos. Nazadnje pa se je bil sključil. Bebe mu je bilo imé. Vmerl je 23 let star. Prec po rojstvu je bil tako majhin, da so ga na krožniku (talarju) h kerstu nesli.

Na Dunaju se je kazal in plesal perve dni tega mesca 18 let star paglovec, ki je le 26 palcev (pavcov) visok in le 10 funtov vaga. Po rodu je Amerikanec, pa njegovi starši niso bili pritlikovci. Kolikoršín je zdaj, je bil že v enajstem mescu svoje starosti. Obraza je lepega, obnašanja prijetnega, ter si je že veliko premoženja s tim pridobil, da se po svetu kaže. Prišel je iz Angleškega in se imenuje Tom Povce, to je Tomaž Palčnik.

Naj manjši pritlikovec dosihmal je bil 16 palcev visok in tudi iz Angleškega domá.

Kratka slovnica slovenskega jezika.

§. 34. Glagol.

(Nadalje.)

P o g o j i v n i n a č i n.

Zdajni čas.

1. jaz bi	} dela-l, a, o	mi dva, me dve bi	} dela-la, e	mi bi	} dela-li, e, a
2. ti bi		vi dva, ve dve bi		vi bi	
3. on bi		ona dva, oné dve bi		oni bi	

Davno pretekli čas.

1. „ bi	} bil, a, o dela-l, a, o	„ „ bi	} bila, e dela-la, e	„ bi	} bili, e, a dela-li, e, a
2. „ bi		„ „ bi		„ bi	
3. „ bi		„ „ bi		„ bi	

V e l i v n i n a č i n.

1. delaj (naj dela-m)	delajva, e	dala-jmo
2. dela-j	dela-jta, e	delajte
3. dela-j (naj dela)	dela-jta, e (naj delata, e)	naj delajo.

Želivni način.

Če se pred unstran imenovane čase in načine naj postavi, so vsi v želivnem načinu; n. p. zdajni čas: naj dela-m, naj dela-š, naj dela-itd. pretekli čas: naj sim delal, a, o, itd. davno pretekli čas: naj sim bil, a, o delal, a, o itd. prihodni čas: naj bom delal, a, o itd.; pogojevno prihodni čas: naj bi delal, a, o itd.; pogojevno pretekli „ naj bi bil delal, a, o itd.

Nedoločivni način: dela-ti. **Namenivni n:** dela-t. **Priložaji:** a) *zdajnostorivni:* dela-joč; b) *preteklo storivni:* I. dela-l, a, o, — II. dela-vši (za vse tri spole; po enih tudi -vši, -vša, -vše). — **Narečaj:** dela-je. — **Glagolno imé:** dela-nje.

Pregovori serbski.

Po serbski (ilirski).

Bez muke nema nauke.

Bliža je košulja nego haljina.

Bogat jede, kad hoće, a siromak, kad može.

Bolje je pošteno umrėti, nego sramotno živėti.

Brat je mio, koje vere bio.

Vo se veže za rogove, a čovek za jezik.

Vrana vrani očiju ne radi.

Po slovenski.

Brez prizadetja ni nauka.

Bližja je srajca kot suk-nja.

Bogat je, kedar hoće, siromak, kedar more.

Bolje je pošteno umreti, kakor sramotno živeti.

Brat je mil, ktere (koli) vere bil.

Vol se veže za rogove, človek pa za jezik.

Vrana vrani oči ne izkljuje.

Janjček.

(Basen po Miroslavu.)

Neki janjček, mlad še in neveden, se z bratmi na pašo poda. — Na paši pride do osla. — Osel začne rikati. Janjčku se oslovski rik toliko ljub zdi, de ga tud on znati

poželi. Berž ko berž se napihuje in napihuje, de ga je bilo prav gerdo slišati.

Pride nazaj med brate in začne rikati; bratje pa od njega bežijo in mu tolikanj časa ne privolijo, ž njimi na pašo hoditi, dokler ni spet beketati jel.

Temu bebastemu janjčku so podobni tisti, ki ptuj jezik bolj čislajo od svojega lepšega maternega.

Mleko, smetano in maslo dobro pokrivati.

V neki hiši je gospa kavo ali kafè pila in zlo hvallila, kako dobra je smetana; pa vendar od nje zbolila. Pri tisti hiši so pod oknom, na katerem je mleko stalo, apno zlagali. Apneni prah se je na smetano vlegel, in smetana škodljiva nastala.

Pregovori.

(Poslani iz Celovca.)

Jezik nima kosti, pa marsikteremu herbet prebije. — Ne draži nesreče, ako spi. — Bodi mutast, če si dal; bodi zgovoren, če si prejel. — Dve serci ste si blizo, če ni strasti med njima. — Kes je spomlad čednosti.

Smešnica.

Dva sta šla jazbecev iskat. Luka požóka po jazbini s palico; nato pa na vse gerlo zakriči: „Miha! Miha!“ „Ali ga imaš?“ vpraša Miha. — „Imá le on mene; za roke me je šavsnu!; pomagaj bratec!“ Luka kriči, in se kisko derži.

Slovensko-ilirski slovník.

<i>Djanje</i> , čin, dělo.	<i>Đlaka</i> , dlaka.
<i>Danjski</i> , a, o, činovni, a, o.	<i>Dlan</i> , dlan.
<i>Djati</i> , reči, kázati; <i>djati</i> (namesto <i>děti</i>) metnuti, věrči, stav, položiti, postaviti.	<i>Dtěto</i> , dlěto.
<i>Dlačni</i> , a, o, dlakav, a, o.	<i>Dnevník</i> (dnevne bukve, v ktere se dnevne prigodbe itd. zapisujejo), dnevnik.